

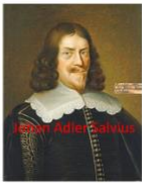
Johan Adler Salvius - Strängnäs bortglömde store son

Bild: Strängnäs, Suecia Antiqua

Johan Adler Salvius, föddes 1590 i Strängnäs som Hans Johan Pedersson. Johan var son till makarna Anna Persdotter och Peder Hansson. Fadern var stadsskrivare i Strängnäs (av ångermanländsk allmogesläkt.)

Bild: Johan Adler Salvius

Fadern har genom sina "tänkeböcker" efterlämnat en värdefull källa till kännedom om levnadsförhållandena i Strängnäs under 1590-talet. Han har med stor noggrannhet upptecknat alla de mål som under detta årtionde förekom vid rådstuverätten.

(Tänkebok kallades de protokollsböcker som fördes vid rådhusrätterna i städerna under medeltiden och på 1500-talet. Men det är en annan historia.)

Salvius adlades 1629 av Gustav II Adolf, hovkansler 1634, chef för Kungliga kansliet samt riksråd 1648. 1651 utnämndes Salvius till friherre av drottning Kristina.

Salvius var en framstående diplomat – han var en av byggherrarna då Sverige blev en Europeisk stormakt.

Han företrädde Sverige vid förhandlingarna som såsningom avslutade trettioåriga kriget och ledde fram till Westfaliska freden i oktober 1648.

Ett fredsslut som måste betecknas som Sveriges största diplomatiska framgång.

Salvius var Sveriges främste förhandlare och ansågs som en av Europas skickligaste diplomater. I Riksarkivet (Svensk Biografiska Lexikon) får Salvius detta omdöme:

Som diplomat var han en av samtidens och vårt lands yppersta, vare sig man tänker på hans kännedom om den europeiska (särskilt den tyska) politiken, hans genomträngande skarpsinne eller långt beräknande försiktighet. En venetiansk delegat vid fredskongressen 1648 gav den svenska delegationen följande omdöme: "att de väl förstod att iakttaga sitt lands värdighet och intressen och att de visade sig att endast till namnet vara barbarer".

Strängnäs biskopen Petrus Jonæ Helsingius uppmärksammade Johans studiebegåvning vilket resulterade i studier i Strängnäs domskola. Biskopen hjälpte Johan 1609 till fortsatta studier i Uppsala och där tog han samma år studenten.

Johan Adler Salvius - Strängnäs bortglömde store son

Under tiden avled Strängnäs biskopen och Johan fick själv finansiera sina fortsatta studier. Det gjorde han genom att hjälpa andra studenter och som informator till unga män som av sina föräldrar skickades på ”grand tour” i Europa. På så sätt fick Johan möjlighet att vidareutbilda sig utomlands. Detta underlättades av att han via Axel Oxenstierna fått ett kungligt stipendium, för utlandsstudier, ett s.k. kronärt Kungl. brev (19 maj 1609.)

Rikskanslern höll sig informerad om ambitiösa studiebegåvningar eftersom det kungliga kansliet var i stort behov av välutbildade män.

Under Uppsalatiden tog Johan sig efternamnet Salvius, ett gammalt romersk familjenamn. Namnbytet torde positivt ha påverkat hans sociala möjligheter. Som informator gick första resan 1612 – 1615 med sonen till ståthållaren i Uppsala, Kristofer von Wernstedts.

Resan gick bl.a. till Rostock där Salvius studerade vältalighet, vidare till Heimstedt i Braunschweig där Salvius tog en fil. mag. Nu ändrades studieinriktning och han började läsa medicin vid universitet i Strassbourg. Reskassan tog dock slut så han skickade ett tiggarbrev till rikskanslern men fick nobben och tvingades återvända till Sverige. Men turen stod honom bi. Han lärde känna den förmögne guldsmeden Lorentz Hartman och hans fru. Hartmans son skulle på utbildningsresa i Europa och Salvius städslades som informator. 1615 var han åter på väg, denna gång till universitetet i Marburg i Hessen, sedan till Montpelier och Valence i Frankrike. Trots att Salvius var nästan färdig med medicinstudierna sadlade han om och började studera juridik. Bakom den ändrade inriktningen kan anas rikskanslern men framförallt insikten att en juristexamen skulle underlätta möjligheterna till tjänst i den framväxande stormakten Sveriges svällande förvaltning. Han var uppenbarligen mycket ambitiös för redan 1619 promoverades Salvius till doktorsgraden i juridik ([juris utriusque doktorsgrad](#)) vid universitetet i Valence.

Sammantaget hade Salvius nu studerat vältalighet, medicin och juridik vid olika europeiska universitet och hade alltså goda kunskaper i flera discipliner samt utmärkta språkkunskaper och en god kännedom om Europa.

När han återvänder 1620 till Sverige konstaterade han att guldsmeden dött. Salvius gifter sig samma år med den rika, pigga och vitala trettio år äldre änkan, Margareta Pedersdotter Skuthe. Hon förde till boet, enligt Salvius egna anteckning, nära 145.000 riksdaler. Han blev därmed ekonomiskt oberoende och kom att förvalta tillgångarna väl.

Bild: Axel Oxenstierna

Nu har Oxenstierna och Gustav II Adolf fått ögonen på Salvius och han utnämndes

Johan Adler Salvius - Strängnäs bortglömde store son

1621 till assessor i Svea hovrätt. Året därpå fick han sitt första diplomatiska uppdrag i Nordtyskland och utnämndes till statssekreterare. Lite senare fick Salvius [Gustav II Adolfs](#) förtroende att planera och anlägga [Göteborg](#). Kungen befullmäktiga Salvius att även svara för inflyttning och administration av den nya staden som skulle ersätta Lödöse som danskarna tidigare fullständigt demolerat. Sveriges var i stort behov av en ny stad för en väg ut till västerhavet.

Belöningen för ett fullgott arbete lät inte vänta på sig för 1624 lämnar han assessorstjänsten vid hovrätten för att arbeta i Kungl. kansliet och som diplomat. Med stor framgång representerade han Sverige i Kursachsen, Danmark och Nordtyskland.

Salvius följde med kungen under det polska fälttåget 1625 – 28 bland annat som protokollförare vid flera utrikespolitiska förhandlingar, vilket innebar att han hade regelbundna kontakter med kungen, som gärna såg honom i sin omgivning. På ett ställe står det: *"han gick fritt in i hans kammare morgon och afton, då hans K.M:t sig av- och omklädde"*.

Vid ett hemligt uppdrag 1625 tillsammans med Arvid Horn blev båda tillfångatagna av en kosackgrupp och tillbringade en månad i fångenskap. Lite senare efter frigivningen skickade Axel Oxenstierna Salvius som kommissarie av högre rang till fredsförhandlingarna i Lübeck 1627.

1630 följde han kungen till Tyskland som protokollförare och diplomat.

Bild: karta Europa 1648

Kungens uppskattning av Salvius resulterade i att han 1629 adlades: Johan Adler Salvius.

Efter adlandet utnämndes Adler Salvius till ordinarie resident i Hamburg, en av Sveriges viktigaste diplomatiska poster. Hans förordnande varade i flera år. Under denna period deltog han i förhandlingarna gällande Hamburg-Bremen då tyska, danska och svenska intressen kolliderade. Förhandlingarna var framgångsrika för Sveriges del.

Runt årsskifte 1629/1630 var han Sveriges kommissarie i förhandlingarna med det franska sändebudet Charnacé om ett subsidiefördrag.

Under slutet av 30-åriga kriget fick Sverige omfattande subsidier från Frankrike. Under 5 år fick Sverige 400.000 riksdaler/år och motprestationen var 30.000 infanterister och 6.000 kavallerister.

Under tiden i Hamburg utvecklade Salvius även en privat lönsam verksamhet.

Johan Adler Salvius - Strängnäs bortglömde store son

Några år efter kungens död 1632 övertog Axel Oxenstierna ledarskapet i Tyskland för kriget. Oxenstiernas ersättare i Sverige blev Per Brahe som dock på grund av långvarig sjukdom fick dra sig tillbaka varför Salvius sommaren 1634 återkallades till Sverige. Hemkommen utnämndes han till hovkansler, chef för Kungliga kansliet. Ett uppdrag som fick mycket stor betydelse då rikskanslern ledde kriget på kontinenten och Per Baner var alvarligt sjuk.

Detta sammanföll med att 1634 års regeringsform skulle implementeras i hela förvaltningen. Den nya regeringsformen var jungfrulig mark och förvaltningen led av stor brist på kompetent personal.

I Riksarkivet (Svenskt Biografiskt Lexikon) beskrivs situationen på följande sätt:

”Salvius och tre sekreterare utgjorde i kansliet den egentliga arbetspersonalen, som »alltid och dageligen uppvaktade regeringen och gjorde allt kansli- och en god del av andre kollegiers arbete, skrevo fast alle de brev, som avgingo i Hennes Majestäts och regeringens namn, och höllo riktighet på alle inkomne brev och acta», som böra beaktas, då de visa, hur kansliet stadgade sin ställning som regeringens enda föredragande och expedierande organ. Salvius förmåga togs även i anspråk för organiserandet av de andra centrala verken. Bland annat utarbetade han efter befallning vid den stora »examen» med ämbetsverken 1636 förslag till instruktioner för krigs- och amiralitetskollegierna, vilka båda provisoriskt påbjöds till efterrättelse. Om man till dessa och andra arbeten av organiserande art och de trängna expeditionsgöromålen samt en resa till Tyskland 1635 med viktiga meddelanden till rikskanslern och allehanda finansiella och diplomatiska uppdrag behöver man ej tveka att tillskriva honom en betydelsefull insats i regeringsarbetet.”

Händelseutvecklingen i Tyskland gick enligt Oxenstierna inte som Gustav Adolfs hade tänkt, planer på ett »corpus evangelicorum» - en statlig eller statsliknande evangelisk förening. Då förhandlingarna med Frankrike om samarbete och subsidier inte gav resultat planerade Oxenstierna att resa hem.

I Tyskland var det Sten Bielke, legat i Pommern, som skulle överta ledningen av de diplomatiska ärendena, men då han på grund av sjukdom inte kunde ta uppdraget utsågs Salvius i april 1636 att jämte Bielke representera Sverige i förhandlingarna. Efter Bielkes död, april 1638, representerad Salvius ensam Sverige. Med sig vid utresan medförde han instruktioner om fredsvillkoren.

För att genomdriva sina fordringar hade Sverige att välja på separatfred eller förbund med Frankrike och allmän fred. Det gällde för ombuden att föra underhandlingarna om alternativen på ett sådant sätt att de olika alternativen samverkade till ett för Sverige fördelaktigt slut. De avgörande resultaten var ett fördrag med Frankrike samt utkastet till den allmänna fredskongressen.

Emellertid utsåg regeringen 1641, vid Salvius sida, som legat vid fredskongressen Johan Oxenstierna, rikskanslerns son, vilket kom att skapa missämja mellan de två. Oenigheten orsakades av de växande motsättningarna om den svenska fredspolitik, vilket tydligt dokumenterades av motsättningarna mellan drottningen och rikskanslern. Axel Oxenstierna och högadeln hävdade att Sverige skulle söka åstadkomma en hård fred som gav full ersättning för alla

Johan Adler Salvius - Strängnäs bortglömde store son

krigskostnader. Drottning Kristina däremot ville främja en försonlig fred och en snar uppgörelse. Johan Oxenstierna höll sig till faderns linje medan Salvius, som var drottning Kristina förtrogne, följde drottningens tydliga önskan om kompromissvilja för att underlätta ett snart fredsslut.

Fredsförhandlingarna ägde rum i Münster och Osnabrück och pågick under fem år, från hösten 1643 till hösten 1648.

Johan Oxenstierna red högt på sin faders namn och att han utnämnts till riksråd. Ett tydligt exempel på detta framgår av följande citat: ”*Hela Osnabrück varskoddes medels pukor och trumpeter när det behåga greven att lämna sin paulun, liksom när han om kvällen sökte nattvila.*”

Bild: Johan Oxenstierna

Hela denna förhandlingsperiod var för Salvius personligen en stor framgång då drottningen i ett privat handbrev betygade honom sin stora tillfredsställelse och la skulden till den långa tidsutdräkten på Johan Oxenstierna. Vid kongressen var Salvius en av de främsta bland delegaterna från de olika nationerna.

Det var Salvius som, efter att lite lamt stött sin kollegas försök att hävda regeringens längre gående anspråk, på nyåret 1647 formulerade den »punktation» mellan Sverige och Brandenburg, som i det väsentliga avgjorde den pommerska frågan, och som till största delen reglerade de svenska villkoren.

Vid förhandlingarna hade Salvius goda kännedom om Tyska rikets inre angelägenheter och förhållanden, hans juridiska insikter och hans diplomatiska färdighet gav honom en ledande roll, och slutligen firade han sin största triumf, då ständerna och Frankrike under hans ledning på kort tid lyckades uppnå enighet (1648). Salvius insatser vid fredsförhandlingarna i Osnabrück och Münster resulterade i att den Westfaliska freden 1648 blev så gynnsam för Sverige.

Bild: Fredsdelegaterna i Münster

Tilläggas skall att den av fredskongressen antagna exekutionsordningen i stora delar författats av Salvius.

Vid sidan av den diplomatiska verksamheten föll på Salvius lott flera finansiella uppdrag, förvaltandet av de franska subsidierna, anskaffande av pengar för arméns behov och utrustning. Vid några tillfällen tvingades han att med egna medel sörja

Johan Adler Salvius - Strängnäs bortglömde store son

för armen.

Det var en lysande och mer än vanligt inflytelserik ställning, som tillfallit Salvius vid fredsverket, och det är naturligt, att han inte försummade något tillfälle att stärka den. Hans outhärlighet i förening med den ställning han intog i partistriden i Sverige, gjorde honom till drottningens särskilda förtroendemän, och han fick regelbundet motta bevis på hennes ynnest. Så utverkade han drottningens löfte att efter freden erhålla en förnämlig diplomatisk syssla, citat: »helst uti kvalitet av en ordinarie ambassadör».

I ett brev daterat den 9 maj 1646 skriver drottningen till Salvius: "att intet kall i vårt fädernesland är så högt, där I icke i framtiden skulle kunna aspirera till".

Bild Drottning Kristina

Om drottning Kristina kan nämnas att hennes lärare var Axel Oxenstierna i statskonst i övrigt den blivande Strängnäs-biskopen Johannes Matthie Gothus. Som biskopen ägde Gothus Söderlänna säteri och ligger begravd i Strängnäs domkyrka.

Efter att Westfaliska freden slutits kallades Salvius hem för att som personlig rådgivare bistå drottning Kristina. Trots detta dröjde han kvar över ett år i Tyskland och återvände först våren 1650 till Sverige, där han fullföljde hedersuppdraget att lämna ratifikationerna av fredsdokumentet till drottningen.

En konsekvens av Salvius förhandlingsframgångar var att han utnämndes till riksråd av drottningen 1648 efter kraftigt motstånd från Axel Oxenstierna som protesterade med hänvisning till Gustav II Adolfs kungaförsäkran i Örebro 1611. En kungaförsäkran som i stora delar var författad av rikskanslern.

Salvius blev även drottningens betrodda riksråd tillsammans med riksråden Magnus Gabriel De la Gardie samt Carl Carlsson Gyllenhjelm en för dagens Strängnäsbor inte helt okänd man.

Som drottningens förtrogne blev det Salvius som till stora delar författade hennes tronavsägelse till riksdagen till förmån för hennes kusin Karl Gustav Pfalz. Den 1 juni 1654 daterades såväl hennes egen avsägelseakt som ständernas underhållsrecess och den 6 juni skedde avsägelseceremonin på Uppsala slott och samma dag kröntes Karl X Gustav till Sveriges konung.

Salvius som räknas till en av Sveriges främsta yrkesdiplomater kunde med viss lätthet hitta stöd i olika läger då han hade både politiska smidighet och förmåga att finna inflytelserika vänner, vilket klart framgår av hans omfattande brevväxling.

Salvius sista år präglades av hans gynnade ställning hos drottning Kristina. Han byggde upp verksamhet på Tullinge gård, som han ägde från 1630-talet. Han hade

Johan Adler Salvius - Strängnäs bortglömde store son

bl. a. drottningen på besök.

Gårdens huvudbyggnad, med omkring 30 rum, brann ned 13 februari 1943.

Omkring 1640 beräknade han sin årliga inkomst till 18 – 20.000 riksdaler och på en lista på utestående fordringar 1652 är summan närmare 475.000 riksdaler.

Johan Adler Salvius avled plötsligt, precis innan han skulle återvända på ett uppdrag till Tyskland, den 24 augusti 1652 Han är begravd i Storkyrkan. Begravningen gjordes av den blivande Strängnäs biskopen Johannes Matthiae Gothus. Änkan lät uppföra ett ståtligt epitafium till Salvius minne.

I Salvius testamente stipulerades en ”ansenlig summa pengar till Strengnäs barnhus och fattiga studerande”.

Det finns kvar ca 230 brev från Salvius till Axel Oxenstierna samt ca 100 från Axel Oxenstierna till Salvius. Brevväxlingen upphörde dock hösten 1646.

Bild: Brev från JAS till AO Märk hur Salvius inleder och avslutar brevet.

Hamburg, den 4 february 1643, Iohan Adler Salvius till Axel Oxenstierna

Höghvälborne Her RijkzCantzler, Nådige Herre och mächtige patron.

Jagh hafuer fi.rller nogra reesor i underdånigheet begärat migh motte tillåtes at göra ett kort ryckiande till Stockholm at redressera mina ther undergående privata. Men aldenstund iagh fiirnimmer thet icke allenast falla betänkeliget hemma, uthan ock at ambassadeurn her Johan Oxenstierna och S:t Romain thet icke gott finna, så ställer iagh thet altsammans hörsamligen i E. Exc. gunstige behagh, ärnar på all fall i våhr sända hustrun heerrl beder dessemellan underdånigst E. Exc. värdigas bevijsa migh den höge gunsten at, ther I-orens Hartmare genom secreterarne ahnholler omnogra mahnebreef och annan befordring, E. Exc. ville då vara honom och migh ftir en nådig herre och befordrare, att mijn trogne dienst här uthe icke motte lända migh til alt ftr stoor skada hemma. Såsom E. Exc. hafuer altidh varit min höge promotor och patron och iagh migh nu longesedan devoverat hafrer till E. Exc. och thes hdge familiae underdånige dGnt, så skal iagh ock här effter, sålänge jagh leffver, ja i min dödzstund, betyga mijn tacksamheet. Jagh skal ock i den commission medh her Johan Oxenstiena saledes beflijta migh at gå H. Exc. under ögonen, thet iagh inthet vil tvifla H. Exc. skal vara tilfridz ther medh och äntligen sielffgifoa migh sitt vitnesbyrd ther öffuer. HafVer detta allenest nödigt erachtet E. Exc. i underdånigheet at ombediq inthet tviflandes om dess gunstige bevågenheet. Befahler E. Exc. ther medh i Christi beskerm underdånigsthörsaligen. Hamburg den 4 februar. awro 1643.

**E. Exc.
underdånige
hörsambste tjänare
J A S**

Eftersom det därefter inte finns någon brevväxling, vilket kan sammanhånga med att Salvius frigjorde sig alltmer från kanslern och hans ställning hos drottningen samt eventuellt på den stora slottsbranden av Tre Kronor den 7 maj 1697.

Branden totalförstörde stora delar av slottet varför större delen av Sverige

Johan Adler Salvius - Strängnäs bortglömde store son

gamla riksarkiv och kungliga bibliotek blev lågornas rov. Av bibliotekets inventarieförteckning framgår att lågornas rov blev 17.386 bokverk endast 6.826 räddades.

Bland dagens historiker kan nämnas att både Gunnar Wetterberg och Sune Lundgren anser att Axel Oxenstierna och Johan Adler Salvius är två av de absolut främsta statsmännen i den svenska historien.

Bild Fredsbanketten i Nürnbergs rådhus 25 sept. 1649

Källor:

Gunnar Wetterberg: Kanslern – Axel Oxenstierna i sin tid

Sune Lundgren: Johan Adler Salvius – Problem kring freden, krigsekonomi och maktkampen

Per Gunnar Ottosson & Helmmut Backhaus: Rikskanslerns Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling – Brev från Johan Adler Salvius (Riksarkivet)

Peter Englund: Ofredsår – om den svenska stormaktstiden och en man i dess mitt

Runar Elgefelt: Strängnäs krönikan

Svenskt biografiskt lexikon

Riddarhuset

Riksarkivet

Kristina Akademin

Kungliga Vitterhetsakademin

Svensk Juridisk Tidning

Jakob Gustavsson: C-uppsats (Högskolan Kristianstad) Kanslern och diplomaten – En textanalys av breven från JAS till AO under de fredsförberedande åren 1643 – 1648.

Lars Eldborn: C-uppsats (Umeå Universitet) Det svenska riksrådet – Det svenska riksrådets inre dynamik och agerande runt krigsåret 1650.